

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือ “ภาคอีสาน” เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานสำคัญของกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์มายาวนานนับพันปีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการก่อตั้งชุมชนในภาคอีสานเริ่มปรากฏเด่นชัดในช่วงต้นพุทธศตวรรษ 24 จากการเสื่อมถอยของอาณาจักรล้านช้างและสยามเข้ามาปกครองดินแดนในภาคอีสานทั้งหมดในปี พ.ศ. 2322 ในสมัยนั้นเกิดการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานครั้งใหญ่ของประชากรอาณาจักรล้านช้าง แบ่งเป็นกลุ่มลาว เข้ามาก่อตั้งชุมชนกระจายทั่วภูมิภาค พบหนาแน่นที่ภาคอีสานตอนกลางแถบลุ่มน้ำชี และกลุ่มกวยและเขมร เข้ามาก่อตั้งชุมชนในภาคอีสานตอนล่างแถบลุ่มน้ำมูล (สุวิทย์และดารารัตน์, 2538; สุวิทย์, 2549; ไผท, 2554) ซึ่งการสร้างบ้านแปงเมืองของกลุ่มชนดังกล่าวมีอัตลักษณ์เฉพาะของรูปแบบบ้านเรือนตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม และภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนกลุ่มชาติพันธุ์ "เขมร" เป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของคนที่มีเชื้อสายไทยกัมพูชาแถบจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และแถบตอนเหนือของประเทศไทยกัมพูชา ชาวเขมรถิ่นไทยเรียกภาษาและชาติพันธุ์ของตนเองว่า "ขแมร์ลือ" ที่แปลว่า "เขมรบน" เรียกชาวเขมรถิ่นเขมรในประเทศกัมพูชาว่า "ขแมร์กรอม" ที่แปลว่า "เขมรล่าง" เรียกคนไทยหรือคนที่พูดภาษาไทยว่า "ซิม" ซึ่งตรงกับคำว่า "สยาม" ในภาษาไทย ผู้พูดภาษาเขมรถิ่นไทยมีมากในจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรภาคอีสานตามหลักฐาน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตภาคอีสานตอนใต้มาแต่โบราณกาลแล้ว และได้สืบเชื้อสายต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในปี พ.ศ. 2324 เมืองกัมพูชาเกิดจลาจล จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาจักรียกทัพไปปราบในสงครามครั้งนี้ เมืองขันธ์ เมืองสุรินทร์ และเมืองสังขะ ได้ร่วมยกกองทัพไปตีเมืองเสียมราฐ กำพงสวาย บันทายเพชร บันทายมาศ และได้นำชาวเขมรจำนวนมากมาไว้ที่ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ ชาวเขมรรุ่นสุดท้าย ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อปี พ.ศ. 2410 (มนตรี โคตรคันทา. 2563) ระหว่างเดินทางกลับพบเมืองร้างอยู่บริเวณลุ่มน้ำห้วยจระเข้มาก มีคูน้ำคันดินล้อมรอบเหมาะที่จะสร้างเมือง จึงได้รวบรวมชาวเขมรป่าดง ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบนอกคูน้ำคันดิน ให้เข้ามาตั้งบ้านเมืองรวมกันอยู่ ภายในคูน้ำคันดินแล้วตั้งชื่อเมืองว่า "เมืองแปะ" ซึ่งคือเมืองบุรีรัมย์ในปัจจุบัน ทรงยศ วีระทวีมาศ และคณะ (2548)

บ้านหนองม่วง ตำบลบ้านไทร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2484 (อายุประมาณ 81 ปี) มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,070 ไร่ จำนวนประชากรทั้งหมด 1,870 คน 380 ครัวเรือน เป็นพื้นที่ ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ส่วย อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ได้มีผู้คนอพยพมาสร้างเรือนก่อน 2-3 หลัง อพยพมาจาก อำเภอสว่าง อำเภอสรีนครินทร์ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุรินทร์ มาหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ มาพบกับหนองน้ำ (ที่ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนราษฎร์อุทิศ) บริเวณหนองน้ำมีต้นมะม่วง

เป็นจำนวนมาก จึงมีการเรียกบริเวณนี้ว่าหนองมะม่วง ต่อมาได้เริ่มมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก เริ่มมีการเปลี่ยนชื่อหนองน้ำนี้ว่า หนองม่วง จึงมีการเล่าขานกันมาถึงปัจจุบันว่า บ้านหนองม่วง ประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นชาติพันธุ์ไทยส่วย จะอยู่บริเวณหมู่ 6 ก่อนที่จะมีการอพยพของชาวชาติพันธุ์ไทยเขมรเข้ามา จึงค่อยแยกพื้นที่สร้างหมู่บ้านไปทางทิศใต้ ต่อมาจึงแบ่งหมู่บ้านเป็น 2 หมู่ หมู่ 6 หมู่ 12 ตามลำดับ ภายหลังจากที่ชาติพันธุ์ไทย-ลาว เริ่มมีการเข้ามาอยู่อาศัยหลังจากที่มีการก่อตั้งหมู่บ้านหนองม่วง กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว จึงเป็นชนกลุ่มน้อยของหมู่บ้านซึ่งการเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านหนองม่วงนี้ ส่งผลต่อการสร้างบ้านพักอาศัยของแต่ละครอบครัว ซึ่งระยะเริ่มต้นของการสร้างบ้านพักอาศัยใช้แรงงานช่างชาวบ้าน(แรงงานท้องถิ่น)ช่างพื้นถิ่นในหมู่บ้านในการออกแบบและสร้าง รูปแบบที่สนใจที่จะศึกษามีจำนวน 6 หลัง

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาความเชื่อในการสร้างบ้านของบ้านหนองม่วง ตำบลบ้านไทร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ ที่สะท้อนสู่รูปแบบการใช้ที่ว่างในชุมชนและเรือนพื้นถิ่น

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

สร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจถึงรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นไทยเขมรที่สะท้อนความเชื่อ

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ด้านเนื้อหา ด้านคติความเชื่อในการสร้างบ้านประกอบด้วย

- 1.3.1.1 ศาลปู่ตา
- 1.3.1.2 ทิศตามความเชื่อของชุมชน
- 1.3.1.3 เงามต้นไม้ใหญ่ไม้ทับหลังคาเรือน
- 1.3.1.4 ต้นไม้ที่ห้ามปลูกในเรือน
- 1.3.1.5 ห้ามปลูกเรือนขวางทางเดิน
- 1.3.1.6 ถนนเข้าบ้านไม่ตัดซี่ตรงกับตัวเรือน
- 1.3.1.7 ห้ามปลูกเรือนวางแนวสันหลังคาขนานกับถนน
- 1.3.1.8 ศาลพระภูมิ
- 1.3.1.9 ยุงข้าว

- 1.3.1.10 ลักษณะทนสมุทร
- 1.3.1.11 การขุดหลุมเสา
- 1.3.1.12 การหันหัวนอน
- 1.3.1.13 ห้ามประตูหน้าบ้านและประตูหลังบ้านตรงกัน
- 1.3.1.14 การวางตำแหน่งบันได และชั้นบันได
- 1.3.1.15 การเข้าป่าไปตัดไม้
- 1.3.1.16 ลักษณะของเสาที่ไม่ดี
- 1.3.1.17 ยันต์ปกป้อง (อกไก่)
- 1.3.1.18 ชื่อของเสาต่าง ๆ
- 1.3.1.19 ห้ามเอาไม้ที่เคยสร้างยุ้งข้าว หรือวัดมาปลูกเรือน
- 1.3.1.20 ครูกำเน็ด หรือ จวมกำเน็ด
- 1.3.1.21 ปลิง หรือ ขวัญ
- 1.3.1.22 พิธีกรรมยกเสาเอกและเสาโท
- 1.3.1.23 พิธีกรรมแซนโถงตา
- 1.3.1.24 วันและเดือนต่าง ๆ ที่ห้ามปลูกเรือน
- 1.3.1.25 การตรวจดวงชะตาเจ้าของเรือน

ด้านรูปแบบของเรือน ศึกษาจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม - ผังพื้น - รูปทรง ของตัวอาคาร
โครงสร้างและวัสดุ

1.3.2 ด้านประชากร ใช้ตัวเรือนศึกษาโดยสุ่มตัวอย่างจากเกณฑ์ดังนี้

- 1.3.2.1 อายุของเรือนตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป
- 1.3.2.2 ลักษณะความแท้หรือมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดของความเป็นเรือนพื้นถิ่นของแต่ละชาติพันธุ์

1.3.2.3 เจ้าของเรือนอนุญาตแล้วยังมีชีวิตอยู่ ให้สัมภาษณ์ได้ซึ่งเจ้าของเรือนเป็นชาติพันธุ์ตามที่กำหนดจึงสามารถสุ่มตัวอย่างได้ ซึ่งการสุ่มตัวอย่างนี้เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คัดแยกออกมาแล้วเหลือตัวเรือนที่จะศึกษา แบ่งออกเป็น เรือนพื้นถิ่น จำนวน 6 หลัง บ้านเลขที่ 171 (อายุเรือน 91 ปี), 221 (อายุเรือน 81), 39 (อายุเรือน 61 ปี), 113 (อายุเรือน 61), 95 (อายุเรือน 51 ปี), 190/2 (อายุเรือน 51 ปี)

1.3.3 เครื่องมือในการสำรวจ

1.3.3.1 แบบสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ซึ่งอาจเป็นผู้สร้างเรือน หรือทายาท โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์เป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

- 1) ข้อมูลทั่วๆของเรือน

2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเรือน

1.3.3.2 แบบสัมภาษณ์ช่างในหมู่บ้านหนองม่วง ตำบลบ้านไทร อำเภอบึงสามพัน

จังหวัดบุรีรัมย์

1.3.3.3 แบบสำรวจประกอบรังวัด

1.3.3.4 แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งสองหมู่ โดยแบ่งเนื้อหาในแบบสัมภาษณ์เป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

1) ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

2) ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ทั้งประวัติการตั้งถิ่นฐาน บริบทของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1.4 วิธีการดำเนินงานวิจัย

1.4.1 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาเอกสารตำรารายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.4.1.1 ศรีธยา หล่อมณีพรรัตน์. (2548). การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนเขมร [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4.1.2 พรรณพุกษา จະระ. (2559). ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับความเชื่อกับเรือนเขมร จังหวัดสุรินทร์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น

1.4.1.3 นิโรธ ศรีมันตะ และ นัญญิกา นวพันธุ์. (2562). คติความเชื่อเรื่องผีสู่รูปแบบพื้นที่ว่างในชุมชนและเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นชาวเขมรถิ่นไทยในบริบทพื้นที่อีสานใต้ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.4.1.4 สิทธิศักดิ์ พลทองมาก (2561) ศึกษาพลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทยเขมร ชุมชนบ้านเขว้า ตำบลปังกู อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ (สิทธิศักดิ์ พลทองมาก, 2561)

1.4.1.5 วัชริน แรมประโคน (2562) ศึกษาพลวัตของเรือนพื้นถิ่นไทย-เขมร ชุมชนสวายจิก ตำบลสวายจิก อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

1.4.2 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ

1.4.2.1 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน บริบทสังคมวัฒนธรรม และบริบททางกายภาพ โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน

1.4.2.2 ศึกษาข้อมูลสำรวจรังวัดเรือนพื้นถิ่น โดยการการสัมภาษณ์ช่างพื้นถิ่น จำนวน 1 คน และเจ้าของบ้าน จำนวน 6 คน

1.4.2.3 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบความเชื่อในการสร้างเรือนพื้นถิ่นแต่ละหลัง สรุป และอภิปรายความเชื่อในการสร้างเรือนพื้นถิ่นของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5 แผนดำเนินการวิจัย

ตารางที่ 1.1 แผนดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน	เดือนที่ 1				เดือนที่ 2				เดือนที่ 3				เดือนที่ 4			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
นำเสนอหัวข้อวิจัย โครงการวิจัย																
ศึกษาข้อมูลพื้นฐานรายละเอียด บ้านหนองม่วง																
ลงพื้นที่วัดขนาดของตัว เรือนศึกษาที่ยังคงลักษณะเดิม, เรือนที่เปลี่ยนแปลงบางส่วน, เรือนที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม มาก																
ศึกษาเก็บข้อมูลด้านวัสดุและ เทคนิคก่อสร้าง																
จัดทำรายละเอียดเกี่ยวกับการ ทำวิจัย																
รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลการ สำรวจ																

ตารางที่ 1.1 แผนดำเนินการวิจัย (ต่อ)

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน	เดือนที่ 1				เดือนที่ 2				เดือนที่ 3				เดือนที่ 4			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
สอบรายงานการทำวิจัย																
ส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์																

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 เป็นแนวทางในการออกแบบเรือนพักอาศัยที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาความเชื่อของเรือนไทยเขมร

1.6.2 เป็นแนวทางในการวิจัยเรือนพื้นถิ่นไทยเขมร

1.7 นิยามศัพท์

ตะตึงทะงาย คือ ขวางตะวัน

ตะนอลทะงาย คือ ตามตะวัน